

INHOUD

AMBROSIUSGILDE

31 december 2011

- 1 2012 jaar van de bij
- 2 Estafette interview 2
Carien > Tom
- 5 Hommels, verslag 8 december
- 8 bijensterfte en neonicotinoïden
- 10 Over bijen en mensen 2
- 12 Vraag en Aanbod

AGENDA

Donderdag 12 januari 2012
Nieuwjaarsreceptie "Land van belofte"

Bernard en Kitty, Noorddijk 5
 2751 DK Moerkapelle

Donderdag 9 februari 2012
 Algemene ledenvergadering en
 presentatie Jeroen Vorstman
 van het bijenhuis, Wageningen

Donderdag 8 maart 2012
 Lezing: Theo de Ronde over
 bijen en zwermen

Zaterdag 28 april 2012
 Open dag Ambrosius
 Lesbijenstand Nesseweg

De lezingen starten 20:00 in
 Trefpunt Rotta, Hoeksekade 164
 Inloop vanaf 19:30 uur.

**Olleke bolleke
 rebussoleke
 olleke bolleke knol
 doe de kelken nog eens vol
 drink ze uit met heel veel zwier
 ik wens je een jaar vol plezier**

Een zoem 2012 !

2012 UITGEROEPEN TOT JAAR VAN DE BIJ !

Alle in Nederland voorkomende bijensoorten krijgen extra aandacht.

Opening in radioprogramma Vroege Vogels

Op zondag 1 januari 2012 zal het jaar spetterend worden geopend in het veel beluisterde Vara radioprogramma Vroege Vogels (vanaf 8 uur op Radio 1). De website www.jaarvandebij.nl is dan ook opengesteld.

Doel

Het belangrijkste doel is om te laten zien dat met eenvoudige middelen de leefomstandigheden van de bij sterk verbeterd kunnen worden.

Dit vergroot het draagvlak voor bijvriendelijk handelen bij het publiek en de overheden.

Daarmee wordt beoogd het publiek en overheden daadwerkelijk uitvoering geven aan meer bijvriendelijke aanleg en beheer van gemeentelijke en particuliere groenvoorzieningen.

Doelgroepen

1. Publiek: natuur- en tuinliefhebbers (bijv. tuiniersverenigingen), scholen (vooral het basisonderwijs);
2. Overheid: provinciale en gemeentelijke beleidsmakers en uitvoerders in het natuur- en groenbeheer.

Landelijke en afdelingsactiviteiten

In de loop van het jaar zullen landelijke activiteiten worden georganiseerd die een breed publiek moeten bereiken. De afdelingen van de deelnemende organisaties zullen in samenwerking met elkaar activiteiten dienen te ontplooiën.

Alle activiteiten die in 2012 door afdelingen van de NBV worden georganiseerd, zoals de Landelijke Open Imkerijdag kunnen in het teken staan van dit bijzondere jaar.

Alle NBV-afdelingen wordt gevraagd dit logo in hun correspondentie en publicaties te gebruiken.

Let op de websites www.jaarvandebij.nl

De samenwerkende organisaties zijn: KNNV, IVN, EIS / Naturalis, de Bijenstichting en de NBV.

ESTAFETTE INTERVIEW 2 - CARIEN > TOM

Hij is een begrip bij groen-minnend Rotterdam. Het boegbeeld van de educatieve tuin aan de Essenburgsingel waar hij al vele jaren kinderen kennis laat maken met tuinieren én met insecten. Maar ook bij het Ambrosiusgilde is hij een oude bekende. Aankomend voorjaar is het alweer 30 jaar geleden dat hij startte als imker en al snel na zijn intrede in de wereld van de bijen zette hij zich vol enthousiasme in voor de vereniging. In de 80-er en 90-er jaren,

*meer dan 15 jaar lang, maakte hij op zijn eigen typemachine de Raat voor Imkers, samen met de Rotterdamse journalist Piere Lemoine. Deze keer in het voetlicht: **Tom van Wanum**.*

Op een stormachtige woensdagochtend betreed ik de kleine groene enclave aan het spoor die al sinds 1923 in gebruik is als educatieve tuin. Een prachtig stukje Rotterdam waar menig kind uit Rotterdam West heeft

geleerd waar groente eigenlijk vandaan komt, dat het leuk is om buiten met je handen bezig te zijn, wat de rol van insecten is bij de productie van ons eten, en dat bijen interessant en helemaal niet eng zijn. In de Essenburgsingel staan ook de bijenkasten van Tom van Wanum. Kasten waar hij het liefst met carnica's imkert, omdat vriendelijke bijen wel zo prettig zijn als je met kinderen bezig bent. Tom ontvangt mij in het houten gebouwtje van de beheerders, in de ruimte waar deze maanden ook de cursus korfvlechten plaatsvindt. Het ruikt er heerlijk naar een mengsel van stro, hout, met een vleugje was en propolis; op de grond ligt een enorme verzameling geoogste sier-kalebassen. Terwijl de wind aan de raamluiken rukt praten Tom en ik over zijn historie met de bijen, over het begin van de varroa en over zijn werk met de kinderen.

Hoe ben jij imker geworden?

Ik werkte al op de educatieve tuin, als schooltuinleider zoals dat toen heette, en op een dag hing er een zwerm in onze tuin. Daar moesten we natuurlijk wat mee dus ik begon

rond te bellen, en na een aantal doorverwijzingen kwam ik uiteindelijk terecht bij de boswachter van het Kralingse Bos, die toevallig ook imker was. Hij kwam de zwerm weghalen. Ik bleef erbij om te kijken en vond het fascinerend. Daarna zijn we nog hier binnen gaan zitten en heeft hij me een en ander verteld over bijenhouden, en eigenlijk heeft hij me toen aangestoken met zijn enthousiasme. Snel daarna ben ik de cursus gaan doen. Twee jaar achter elkaar trouwens. Het tweede jaar ben ik terwijl ik de cursus deed ook met mijn eigen eerste volk gestart. Dat was in 1982. Sinds die tijd bewaar ik ook alle artikelen over bijen die ik tegenkom in kranten en tijdschriften. Dat is inmiddels echt een enorme verzameling.

Kwam de varroa-mijt toen al in onze regio voor?

Twee jaar nadat ik was gestart vond ik mijn eerste varroamijt in een volk dat ik had staan bij een koolzaadveld in de Broekpolder. In die tijd hadden veel imkers nog het idee dat je je volken varroa-vrij zou kunnen houden. Er was een test die je in die tijd als imker deed, met

heel veel rook in de kast en dan zouden de mijten op de plank vallen zodat je ze kon vinden. En als je een mijt vond, dan gebruikte je gewoon een bestrijdingsmiddel dat daarvoor in de handel was gekomen. Nu zouden we dat zo niet meer doen natuurlijk. Maar toen wisten we eigenlijk niet beter. De varroa mijt leek een bedreiging die je aanpakte, zoals ook andere bedreigingen. Dat is niet alleen onwetendheid over de varroa mijt: het is ook veel complexer geworden sinds die tijd. De extra moeilijkheden die er nu zijn, met te weinig of te eenzijdig nectar en met name stuifmeel en de seizoensverschuivingen door de klimaatverandering, die er met elkaar voor zorgen dat de weerstand van de bijen gewoon veel slechter is, dat speelde toen eigenlijk nog helemaal niet. In 2007 en 2008 had ik zelf ook twee jaar waarin mijn bijen de winter niet doorkwamen. Lege kasten aan het begin van het seizoen. Toen ben ik een paar jaar gestopt. Ook omdat het imkeren toch een enorm beslag op je tijd legt en ik merkte dat ik nu ineens aan allerlei andere hobby's en interesses toe kwam. Imkeren kost enorm veel tijd... je wordt gestoken... het is eigenlijk een rare hobby. Maar ja. Ik miste het imkeren. Lekker over de kast hangen en naar de vliegbewegingen kijken op een mooie dag, de geur van de kast, allerlei dingen waar je aan gehecht bent als je imkert, zonder dat je je daar nou altijd van bewust bent. Dus dit jaar ben ik weer begonnen.

Wat vind je eigenlijk van de enorme belangstelling voor bijen op dit moment?

Ja wát een omslag is dat. In de 90-er jaren liep de animo voor imkeren enorm terug. En er was ook nog eens een gebrek aan plekken. Het was helemaal niet zo makkelijk om ergens bijen neer te mogen zetten. Terwijl er op dit moment juist veel vraag is van mensen die graag bijen willen op allerlei plekken. Groen was toen niet in, en nu is het weer helemaal hot. Ik ben dit jaar dus weer gestart als imker en ook weer lid geworden van het Ambrosiusgilde en toen ik de ledenlijst bekeek was ik echt verrast door de hoeveelheid nieuwe leden. Goed nieuws natuurlijk. De ontwikkelingen in het imkeren vind ik ook heel interessant. Ik heb de Keniaanse Top-bar hive

geprobeerd, grappig om daarmee een keer te imkeren, maar volgend jaar ga ik over op de Dartington kast. Dat lijkt me een heel goed systeem hier in de educatieve tuin.

Bijvoorbeeld door de goede mogelijkheden om de kast te inspecteren zonder dat je zware bakken met broed moet afhalen en op de grond zetten. Ik vind het leuk om mee te gaan met nieuwe ontwikkelingen, en andere dingen wil ik juist graag bewaren. Bijvoorbeeld het omsmelten van je eigen was en dan kunstraat gieten. Dan weet je wat voor materiaal jouw kast in gaat. De was van je eigen bijen, zonder toevoegingen.

Over kasten gesproken: hier binnen staat een demonstratiekastje (zie foto) en een korf, buiten ook nog een kast voor solitaire bijen, heb je een vaste opzet voor de bijenlessen aan kinderen?

Nee. Toen ik hier op de tuin kwam werken was de eis dat je als tuinman opgeleid was, en het lesgeven leerde je tijdens het werk. De lessen over insecten zijn gaandeweg ontwikkeld en ik laat het helemaal afhangen van de groep kinderen, van hun dynamiek. Soms heb ik groepen die rustig willen kijken en luisteren, en soms heb ik groepen waarbij ze allemaal naar buiten willen, zelf insecten in een potje vangen en ze dan van heel dichtbij bestuderen. Aan het eind van de les moet ik die dan meestal allemaal weer vrij laten, want dan zijn veel kinderen bang dat hun insect inmiddels zo geagiteerd is door de opsluiting, dat ze gelijk aangevallen zullen worden. Sowieso is dat vaak de ingang om over de insecten te beginnen. Kinderen komen hier voor het eerst en vragen al heel snel 'of er ook bijen zijn'. Met bijen bedoelen ze dan eigenlijk alle insecten die hen eventueel kunnen steken. Dat er verschillende insecten zijn, wat hun rol is, en dat het interessante beesten zijn, dat is voor de meeste kinderen helemaal nieuw. Ik heb geleerd dat als je met kinderen werkt in een educatieve tuin, het goed werkt als je flexibel bent en op hen in kan spelen. Per groep kijk ik hoe ver ik kan komen met het overdragen van informatie, hoe beter je aan kan sluiten bij hun eigen nieuwsgierigheid, hoe leuker het is. Voor hen en voor mij.

Verenigingsavond donderdag 8 december 2011.

Een lezing van Marie-José Duchateau over het relaxte nichtje van de bij: de hommels

Dr. Marie Jose Duchateau heeft twintig jaar lang de leerstoel Sociale Ethologie vervuld, waarin zij onderzoek heeft gedaan naar de evolutie van sociaal gedrag van bijen en hommels. Deze avond zou zij ons over een aantal van haar bevindingen nader informeren.

Het voorjaar

In het voorjaar als het zonnetje begint te schijnen en de temperatuur wordt zo'n 10 °C (rond half maart), komt de K uit de grond naar boven toe. Ze is 9 maanden in een winterslaap verbleven. De K neemt nectar en stuifmeel tot zich, zodat de eierstokken zich kunnen ontwikkelen (de K is voor het ingaan van de winterslaap bevrucht). De K moet eerst aansterken als ze uit de grond komt, want ondanks dat ze 9 maanden heeft liggen slapen is ze verzwakt geraakt. Overdag wordt er dus gegeten en 's nachts wordt er gerust op een beschut plekje. In deze periode ontwikkelen de eierstokken zich en wordt er naar een geschikte plek voor een nest gezocht. Voor het vinden van een geschikt nest vliegt de K een donker gaatje binnen, zoals een verlaten muizenhol. De K gaat daarbij niet over een nacht ijs, want ze is wel kritisch op de locatie. Eenmaal een geschikte plek gevonden begint ze met het verzamelen van stuifmeel, waar ze balletjes van draait. Op zo'n balletjes stuifmeel legt ze haar eitjes. De K schuift met haar buik over de grond waardoor er was wordt gezweet. Van deze was maakt ze zg. wasbekertjes waar de eitjes in worden gelegd. Op dezelfde wijze worden er wasbekertjes gemaakt waar de honing in wordt bewaard.

Start van de kolonie

De K is multifunctioneel en kan alles zelf, dus stuifmeel halen, nectar verzamelen, wasbekertjes bouwen en eitjes leggen. In 5 dagen ontwikkelt het ei zich tot een larve. De larve heeft een gelige kleur in verband met het stuifmeel. Deze hommellarve spint een cocon.

Het ziet er uit als een soort van pindanootje. Dit is het pre-pop stadium. Net als bij de bijen heten jonge hommels grijsjes. De duur van dit ontwikkelproces van de larve is flexibel, afhankelijk van de hoeveelheid beschikbaar voedsel. De ontwikkelduur van de K is 30 dagen, die van de dar 25 dagen.

1e broed

Omdat de K in het begin alleen is en alles zelf moet doen legt ze maar zo'n 10 eitjes. In het begin legt ze alleen maar eitjes die zich ontwikkelen tot werksters. Ze houdt de eitjes met haar lichaam op een temperatuur van zo'n 30 °C. Ze produceert deze warmte door haar vliegspieren samen te trekken. Deze zijn tijdens dit proces "ontkoppeld" van de vleugels. De eerste werksters knagen zich na zo'n 12 dagen een weg naar buiten. De cellen of beter gezegd de bekertjes waar de werksters uitkomen liggen gezamenlijk bij elkaar.

2e broed

De K warmt nog steeds de eibekers. Op het eerste gezicht lijken de eibekers rommelig gebouwd, maar nadere bestudering leert dat er wel degelijk een structuur in zit. In het laboratorium krijgen de hommels bouw materiaal, zoals wc papier. Dit werd uit elkaar geknaagd en vervolgens als een waslaag over de eibekers heen gebouwd als isolatie. Het is daarom ook van belang dat je bijvoorbeeld geen verlaten vogelnestjes schoonmaakt, maar het materiaal laat liggen voor de hommels, die het weer als nestmateriaal kunnen gebruiken. De bekertjes waar de werksters uit zijn gekomen worden door de hommels schoongemaakt en vervolgens weer gebruikt om honing in op te slaan. De door de hommels gehaalde nectar wordt niet actief ingedikt, maar de potten/bekertjes blijven open waardoor het vocht er uit verdampt, gezien de warmte in het nest (zo'n 28 °C). Het resultaat zijn dikke draden van suiker. Eind april komen de eerste werksters uit. Als de eerste werksters in het nest aanwezig zijn gaat de K niet meer naar buiten, maar blijft ze binnen om eieren te leggen en het nest op temperatuur te houden.

Groei van de kolonie

De uitgekomen werksters hebben een dag nodig om op kleur te komen. Bij hommels komen ook zg. "miniatur" hommeltjes voor. Dit zijn hommels in mini formaat die je niet buiten ziet vliegen, maar wel in de kolonie aanwezig zijn en een taak vervullen. Naar het ontstaan van deze mini hommels is onderzoek gedaan. In de eierbekers zitten larven. Deze worden gevoerd door gaatjes in de bolletjes was te maken die na het voeren weer dicht worden gemaakt. In het onderzoek werd gebruik gemaakt van gekleurd suikerwater. Te zien was dat elke larve zijn eigen druppel suikerwater kreeg. Larven geven een soort van hongersignaal af. Dit doen ze niet door geluid, maar door geurstoffen. In de eierbeker blijven de onderste larven ook in het verdere proces aan de onderkant van die beker zitten. Naarmate ze groeien komen ze meer apart van elkaar te liggen. Wellicht komt het hongersignaal van de hommels aan de onderkant van de beker minder duidelijk door, waardoor ze minder voedsel krijgen en dus kleiner blijven.

Naarmate het seizoen voortschrijdt komen er ook mannetjes uit. Als er eenmaal mannetjes komen, dan komen er geen werksters meer. Wel komen er daarna een aantal K in het volk. Deze K ontstaan niet door speciaal voedsel, maar omdat het larven zijn die om veel voedsel vragen en daardoor veel voedsel krijgen. Voordat in het volk K komen zijn er eierleggende werksters. De ene werkster legt eieren, de andere probeert dit weer te verhinderen. Er ontstaat een conflict tussen de K en de werksters over de te leggen eieren. Dit conflict ontstaat omdat het feromoon wat de K maakt om de ontwikkeling van de eierstokken van de werksters te onderdrukken afneemt. Dit loopt af omdat er K nodig zijn om als hommels te kunnen

overleven.

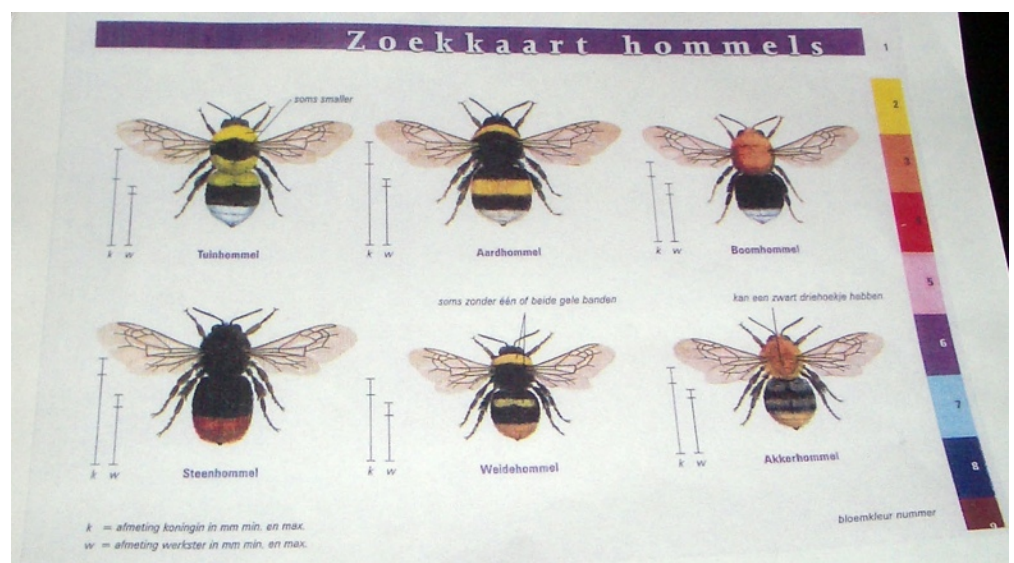
Het conflict wat in de kolonie ontstaat is het begin van het einde voor deze kolonie. Er komt geen nieuw broed meer, er komen geen larven meer. Op het maximum bestaat een kolonie uit zo'n 600 werksters.

Paring

De mannetjes vertrekken en komen ook niet meer terug. Zij kunnen buiten voor zichzelf zorgen en hun eigen voedsel vinden. Een mannetje zet in een bepaald gebied geursporen uit (ruikt naar geraniums) patrouilleert en wacht geduldig af. Het eerste mannetje is te zien in juni/juli. De nieuwe K eet zich in de kolonie helemaal vol en vertrekt daarna. Zij komt op het geurspoor af en laat zich dan door het mannetje bevruchten. Het mannetje sterft niet na deze daad, de K besluit wel diezelfde dag nog onder de grond te kruipen en aan haar winterslaap te beginnen.

Een bevruchte K leeft dus zo'n jaar. Aan het einde van het seizoen zakt de kolonie in, er komt schimmel in het nest door gebrek aan onderhoud. De wasmot eet vervolgens het nest op.

Na de pauze wordt er een hommelskaart uitgedeeld en kan het hommelskontjes kijken beginnen. Zelfs met de kaart in de hand en de foto's op het scherm was het soms lastig de ene hommels van de andere te onderscheiden.

Nederland kent zo'n 20 soorten hommels. De zes soorten op de hommelkaart zijn de meest voorkomende die je op een mooie dag in mei toch wel in je tuin moet kunnen aantreffen.

We beginnen met de beroemdste hommel, nl. de Aardhommel. Zij "buzzen" het stuifmeel los en hebben een actieradius van zo'n 3 kilometer. Sinds 1988 gebruikt in de tomatenkweek. Een Belgische dierenarts kweekte deze hommel en een vriend van hem kweekte tomaten. Tomatenplanten geven geen nectar en slecht stuifmeel, dus niet geliefd bij bijen. Hommels kregen suikerwater en waren minder kritisch op het stuifmeel. Verder kun je aan de tomatenplant zien als deze is bezocht door een hommel, wat voor de kweker erg handig is. Inmiddels worden er door verschillende bedrijven hommenvolkjes gekweekt. Binnen 2 jaar vond er in de tomatenteelt voor 100% bestuiving door hommels plaats. Door de inzet van hommels kunnen er geen pesticiden worden gebruikt en het levert betere tomaten op. Inmiddels wordt er in landen als Turkije en Korea ook met hommels gewerkt. In Japan werkt men nog met "buitenlandse" hommels, maar willen ze gaan kweken met hun eigen hommel, omdat niet inheemse hommels een bedreiging kunnen vormen voor de inheemse hommel. In de kas moet de temperatuur niet boven de 30 °C komen, want dan wordt het voor hommels te warm. Tot op heden hebben er zich bij deze hommelkweek geen uitbraak van ernstige ziektes voorgedaan. Hommels kennen wel Nosema, maar niet op grote schaal.

De Weidehommel is te herkennen aan het lichtbruine kontje en vliegt op de framboos. Elke hommelsoort heeft zo zijn eigen bloemen waar hij op vliegt.

De Akkerhommel is een relatief kleine hommel met een lange tong. Hij vliegt op de rode klaver en de kamperfoelie. Het is de enige hommelsoort die tot in september een kolonie heeft.

De Steenhommel is zwart met een fel oranje/bruin kontje. De naam is niet zo maar gekozen, de steenhommel zit graag met zijn nest in stenen en spouwmuren.

De Tuinhommel heeft een geel/zwart gestreept lijfje en een wit kontje en is de hommelsoort met de langste tong. Hij vliegt op het vingerhoedskruid, een bloem waar je als hommel helemaal in moet kruipen om bij de nectar te kunnen komen.

De Boomhommel heeft een zwart achterlijfje met een wit puntje en een rood/bruin bovenlijfje. Zij nestelen in holle bomen of in een oud mezenkastje. Deze kastjes dus niet schoonmaken, want van het nestmateriaal wat de vogels hebben achtergelaten bouwen deze hommels hun nest. Ze hebben ook een territorium van ongeveer een meter en dat merk je als je te dicht bij ze in de buurt komt.

Ter afronding vertelt mevrouw Duchateau op welke wijze in het laboratorium kolonies werden gekweekt die nodig waren voor de studie. Eerst werd er gezorgd voor een geschikte omgeving waarin de K kon paren, dit moest een kooi zijn met veel licht. Parende hommels werden vervolgens in een apart kastje gezet. Nadat de K bevrucht was werd ze ingewinterd in een bal met turfmul. Deze periode duurde tenminste 2 maanden. Vervolgens moest de K aan de leg gaan. Er werd een pop met een dar erin op een kaartje in het nest gelegd en de K gebruikte dit om de eibekers tegenaan te bouwen.

Een ander onderzoek wat is gedaan is een test waarbij 2000 K werden gemerkt voor het inwinteren, in het voorjaar zijn er van deze 2000K 20 teruggevonden die de winter hadden overleefd. Uit een onderzoek met gemerkte darren viel vooral op dat deze veel verder weg vlogen dan werd gedacht.

We zijn aan het einde van een boeiende presentatie gekomen en nadat de voorzitter de spreekster heeft bedankt is er nog tijd voor informeel contact en wordt er nog gezellig nagepraat.

Van uw vaste verslaggeefster

Onderstaand wordt de voor bijen positieve rechterlijke uitspraak van de Franse Conseil d'État (een Franse administratieve rechterlijke instantie vergelijkbaar met de Raad van State) van 3 oktober 2011 besproken. Kern van de zaak was, dat onvoldoende bewezen was dat bijen geen schade zouden kunnen ondervinden van gebruik van dit insecticide. Dit bewijs was niet geleverd en om die reden is de toelating van Cruiser 350, met als werkzaam middel Thiamethoxam, alsnog vernietigd.

Daarnaast is recent het bestrijdingsmiddel Imidacloprid teruggetrokken door de producenten voor gebruik in de Californische amandelteelt ten gevolge van de eis dat het insecticide opnieuw getest moest worden.

A. FRANSE IMKERS VIEREN EEN OVERWINNING OP DE INDUSTRIE

De grootste Franse imkerbond (UNAF, Union Nationale de l'Apiculture Française) heeft een zaak aangespannen tegen een tijdelijke toelating, gedurende het jaar 2010, van het bestrijdingsmiddel Cruiser 350.

Voor het jaar 2010 was, in afwachting van nader onderzoek, een voorlopige toelating verstrekt door de Franse Minister van Voeding, Landbouw en Visserij.

Dit is door de Franse administratieve rechter in strijd geacht met de procedure voor de toelating, namelijk bij gebrek aan een volledig dossier en in strijd met de wet, die toelating voor een periode 10 jaar bepaalt. De Franse rechter heeft bepaald, dat, nu niet vaststaat, dat deze middelen veilig voor bijen zijn en bovendien, dat voorlopige toelating, in afwachting van vollediger onderzoek, illegaal is.

In Frankrijk geldt een wet waarbij bestrijdingsmiddelen op basis van het volledige dossier wordt getoetst door een commissie (vergelijkbaar met het Ctgb; College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden), waarna de Minister kan beslissen of het

middel wordt toegelaten. Deze wet is gebaseerd op de Europese Regelgeving, namelijk Gewasbeschermingsrichtlijn 91/414/EEC. In sectie 7.5.3 wordt expliciet verwezen naar het belang voor de honingbijen.

Een dergelijke verordening heeft algemene strekking en is verbindend en rechtstreeks toepasbaar in elke lidstaat; bijvoorbeeld de verordening gewasbeschermingsmiddelen 1107/2009. Deze verordening (ter vanging van de Gewasbeschermingsrichtlijn (91/414/EEG)) is geïmplementeerd in de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden 2007. Per 14 juni 2011 is de nieuwe verordening in werking getreden.

De Franse rechter heeft op 3 oktober 2011 het toelatingsbesluit voor het jaar 2010 van de Minister van Voeding, Landbouw en Visserij, vernietigd voor het middel Cruiser 350, met als werkzame stof Thiamethoxam. Dit wordt door de industrie een 'gewasbeschermingsmiddel' genoemd.

Het op de markt brengen van producten is niet toegestaan, zonder evaluatie van de risico's en de voordelen van het product. Hierbij moet met name ook de langdurige veiligheid zijn aangetoond.

Het Franse voedingsmiddelenagentschap, l'Agence française de sécurité sanitaire des aliments (AFSSA), geeft advies voorafgaande aan de machtiging voor het op de markt brengen van actieve substanties (vermeld op een Europese lijst). Als het verzoek tot toelating de onschadelijkheid van het product ten aanzien van de volksgezondheid en van de leefomgeving, haar effectiviteit en haar selectiviteit wat betreft de vegetatie en de natuurlijke producten in de voorgeschreven gebruiksmethodes bewezen is, geeft AFSSA positief advies aan de Minister.

In dit geval was een dergelijk onderzoek nog gaande. In de tussentijd heeft de Franse minister een tijdelijke vergunning voor het gebruik van het middel gegeven, in afwachting van de uiteindelijke rapportage.

De minister is verplicht, bij de verstrekking van een toestemming voor het op de markt brengen van een phytofarmaceutisch product, conclusies te trekken uit het geheel alle elementen van beoordeling, waarover hij beschikt.

De minister had het advies van de AFSSA van 1 december 2009 moeten volgen. Dat advies stond hem niet toe het product als voldoende onschadelijk te beschouwen. Er was negatief had geadviseerd, met name ten aanzien van de lange termijn effecten. Door publiekelijk aan te geven dat er nog onderzoek gedaan moet worden naar de lange termijn effecten en de noodzaak van het snel heroverwegen van de resultaten van het onschadelijkheidsonderzoek, blijkt dat dit onvoldoende is gebleken. Op grond daarvan had geen toestemming voor het gebruik gegeven mogen worden.

Een dergelijk gunstig advies was er niet, integendeel, het advies van AFSSA liegt er niet om, concludeert de Franse rechter. En met name de lange termijn effecten waren onbekend.

Besloten is dat de beslissing van de Minister van Voeding, Landbouw en Vlsserij wordt vernietigd. De bijenhoudersvereniging heeft de gevraagde schadevergoeding ontvangen en verwacht wordt dat individuele bijenhouders, die schade hebben geleden hun schade kunnen verhalen op de Franse staat.

De actieve bestanddelen zijn opgenomen op een lijst van de Europese Gemeenschap. Om die reden is de uitspraak ook voor de Nederlandse situatie van belang.

B. VRIJWILLIG TERUGTREKKEN VAN IMIDACLOPRID DOOR DE INDUSTRIE T.A.V. CALIFORNISCHE AMANDELTEELT

De farmaceutische industrie heeft uit eigen beweging imidacloprid teruggetrokken als bestrijdingsmiddel voor de Californische amandelteelt.

De redenen voor de 'recall' van het bestrijdingsmiddel is tweeledig.

Ten eerste blijkt, dat de concentraties van imidacloprid in de bodem gedurende de tijd accumuleren. In sommige gevallen waren de hoeveelheden dodelijk voor insecten in de jaren die volgden op het jaar van het gebruik van de pesticide, terwijl er geen nieuwe toepassing van het pesticide had plaatsgevonden.

Ten tweede was concentratie van de imidacloprid veel hoger in stuifmeel en nectar dan verwacht. Daarom waren de risico's voor nuttige insecten, zoals honingbijen onderschat in de oorspronkelijke risicobeoordeling, zoals aan de Californische autoriteiten was gepresenteerd. Californië's heroverweging dwong de fabrikanten om toxiciteit met behulp van de nieuwe informatie opnieuw te evalueren.

Voor activisten die betrokken zijn in de strijd tegen deze klasse van bestrijdingsmiddelen, is de boodschap duidelijk: druk kan werken, en zelfs een tussenstap als een "herwaardering" kan in sommige gevallen effectief zijn.

C. SITUATIE IN NEDERLAND

De beslissingen van de Franse rechter en de pesticiden industrie in Californië zouden de Nederlandse overheid en leveranciers van pesticiden (vooral voor genoemde structurele pesticiden) tot voorbeeld dienen te strekken.

Het middel dat in de handel is onder de naam Cruiser 350 is tot 31 januari 2017 toegelaten in Nederland.

Uiteindelijk hebben wij hier ook te maken met terug lopende insecten populaties. Zowel bijen, honingbijen als wilde bijen en hommels, als vlinders lijken het steeds moeilijker te hebben in ons land.

Zouden de Nederlandse bijenhouders deze beslissing niet ook kunnen aanvechten?

bron: <http://pierreterre.com/blog/bee-killing-pesticide-imidacloprid-voluntarily-withdrawn-almonds>
www.bijensterfte.nl

Op 8 september jl. hield een lid van onze vereniging, Hella de Jonge, een boeiende lezing van de relatie tussen bijen en mensen. Haar lezing kende drie thema's, 1) religie en spiritualiteit, 2) seks en liefde en 3) leven en dood. In deze Raat wordt thema 2 behandeld, in de volgende Raat het laatste deel.

Seks en liefde

Seks, liefde en voortplanting, is door de eeuwen heen een populair onderwerp geweest. Om te begrijpen hoe menselijke ideeën daartoe op bijen geprojecteerd zijn moeten we ons eerst verdiepen in de kennis die er was over de voortplanting van de bijen zelf.

Voor zover ik weet zijn de oudste bronnen die zich expliciet met de voortplanting van bijen bezig houden de Griekse. Aristoteles die in de vierde eeuw na onze jaartelling leefde wist te vertellen dat nooit iemand een bij had zien paren. Dat had twee oorzaken. Om te beginnen hadden hij en zijn tijdgenoten de bruidsvlucht nog niet waargenomen. Deze werd pas in de 18e eeuw goed gezien en begrepen. Maar zelfs als Aristoteles de koningin bezig had gezien tijdens haar bruidsvlucht dan had hij er weinig van begrepen. De oude Grieken dachten namelijk dat de koningin een koning was. Het idee dat een het volk zou bestieren was voor hun zo ondenkbaar dat ze dit ook in de dierenwereld zich niet konden voorstellen. Bleef het probleem bestaan dat de Grieken zich afvroegen hoe de bijen zich dan voortplanten. Daar zijn in de loop van de tijd verschillende oplossingen voor verzonden: Sommige Grieken gingen er vanuit dat de bijen hun jongen vonden in bloemen. Het waren toch bijzondere dieren: ze produceerden was, honing en eindeloos veel jongen maar ze werden niet bezoedeld door lagere dierlijke driften en seks. Dit maakten ze voor de Grieken als heilig, maar ook de latere kerkvaders vonden dit een voorbeeld voor kuise nijverheid.

Aristoteles redeneerde dat de bijen niet spontaan konden ontstaan in bloemen. Dat zou immers betekenen dat er ook bijen

ontstaan als er toevallig geen oudere bijen zijn om ze op te halen, en dat wordt in de natuur niet waargenomen. Bovendien zou het vreemd zijn dat volwassen bijen die jonkies ophalen. Het zijn niet hun eigen jongen en het is ook geen voedsel, dus waarom ermee slepen? Aristoteles concludeerde dus dat bijen hun eigen jongen moesten voortbrengen.

Hij kon alleen niet goed begrijpen hoe, door de vooroordelen over rolverdelingen bij vrouwen en mannen. De koningin was volgens Aristoteles een koning – want heersers zijn immers altijd mannen. De werkers konden geen vrouwen zijn: ze waren immers gewapend, en de natuur geeft geen wapens aan vrouwen. Maar het konden ook geen mannen zijn, want mannen zorgen immers niet voor de kinderen?! Om een lang verhaal kort te maken, hij kwam er niet uit en concludeerde uiteindelijk dat de bijen zich waarschijnlijk voortplanten zoals vissen: door eitjes te leggen waar een ander zijn zaad overheen spuit. Deze theorie lijkt nu heel dwaas, maar hij was al een stuk minder dwaas dan een ander idee dat rond de eeuwwisseling opkwam en tot in de 17e eeuw door sommige mensen werd geloofd: het idee van de Bugonia, de uit een ossenkarkas ontstane bij. Het idee was dat je een os liet sterven door verstikking en dan zoetjes liet weggrotten. Uit het rottende vlees zouden dan als vanzelf bijen ontstaan die in de buikholte raten zouden bouwen.

Het zou kunnen dat dit verhaal teruggaat op Egypte. Volgens een Griekse schrijver had men in Egypte het gebruik om een os te begraven in het zand zodanig dat alleen zijn horens boven de grond uitstaken, en deze dan af te zagen. Na enige tijd zouden er bijen ontstaan uit het vergane karkas.

Een variant hierop is de het bijenvolk dat in het karkas van een leeuw zou ontstaan, teruggaand op het Bijbelse verhaal van Samson en de leeuw, waarbij na het verslaan van de leeuw deze spontaan bijen zou genereren.

Al deze vreemde verhalen, geboorte uit bloemen, voortplantend als vissen of spontaan ontstaan in weggrottende karkassen komt

natuurlijk door één in het oog springende kwaliteit van bijen: de schijnbare afwezigheid van een seksleven.

Zoals we bij het onderwerp religie en bijen al zagen wordt de bij vanwege haar vermeende kuisheid gekoppeld aan de heilige maagd Maria. Ook onze eigen sint Ambrosius preeste de kuisheid van de bijen aan en maande de mens om net als de bij een productief en kuis leven te leiden.

Toch wordt de bij, of in ieder geval de honing in de Joods-christelijke traditie verbonden met sensualiteit, lees er het hooglied maar eens op na:

Stukjes uit het Hooglied (oude testament)

Zusje, bruid van mij,
hoe heerlijk is jouw liefde,
hoeveel zoeter nog dan wijn.
Hoeveel zoeter is je geur
dan alle balsems die er zijn.
Mijn bruid, je lippen druipen van honing,
melk en honing proef ik onder je tong,
je kleed geurt naar de Libanon.

Hier ben ik in mijn hof,
zusje, bruid van mij.
Ik pluk mijn mirre en mijn balsem,
ik eet mijn honing uit mijn honingraat,
ik drink mijn melk en mijn wijn.

In Afrika proberen onvruchtbare vrouwen, vruchtbaarheid aan te trekken door het dragen van een katoenen armband met daarin honing en zout.

En voor het aantrekken van de liefde dragen zij – volgens een ander boek dat ik hierover las – een bijenkoningin bij zich en wat haren van een koe die net gekalfd heeft. Dat verhaal van die bijenkoningin vond ik echt geweldig, want volgens mij krijg je dan zoiets:

Of dat je kansen op de huwelijksmarkt nu vergroot waag ik te betwijfelen.

Maar ook in Europa konden we er wat van met bijzondere liefdesrecepten. In de vroege middeleeuwen was een probaat middel om een man verliefd op je te maken het volgende recept:

- Je bestreek als vrouw je naakte lichaam met honing
- Vervolgens rolde je jezelf in tarwe
- De tarwe die aan je lichaam kleefde verzamelde je en maalde je in een handmolen.
- Van dat graan maakte ze een deeg dat op haar billen gekneet werd.
- Van dit deeg bakte ze een brood dat door de man in kwestie moest worden opgegeten en de liefde zou een feit zijn.
- Wel opletten want als je de handmolen de verkeerde kant opdraaide kon de man ik kwestie ook impotent worden.

Ik denk dat dit recept ontzettend goed werkt op één voorwaarde: dat gedurende het hele proces de man in kwestie de dame die al die moeite doet begluurd...

Tijdens de lezing heb ik nog een poging gedaan om voor te doen hoe je deeg op je billen moet kneden maar we waren het er al snel over eens dat dit praktisch toch een grote uitdaging is...

TE KOOP AANGEBODEN

Aantal	Artikel
1	honingslinger
11	kleine potjes met dekseltjes en etiketten
1	ontzegelbak
1	- ontzegelvork
1	- 'garde' om met de boormachine honing te roeren
1	- reisriem
2	- voerbakken
1	- dubbele zeef (niet RVS)
2	- torah rollen
1	- handberoker + tabak
5	- gaasbodems spaarkast
6	- broedkamers (normaal formaat) spaarkast
1	- broedkamer hoog formaat (combi-maat = BK + HK)
4	- honingkamers spaarkast
2	- kisten voor ramen (1 met 20 nieuwe en 6 oude ramen; inhoud andere kist is een verrassing)
2	- beitels
2	- krabber
1	- staalborstel
	- alles om ramen te maken: spijkertjes, rondjes, draad, draadspanner, gaatjes-maker, ding om draadjes erin te smelten
1	- moerrosster
3	- dak spaarkast
3	- honingemmers
1	- gasbrander.
	Totaal 400,--

bernadette.ouwerkerk.van.oijen@gmail.com